

Bir Fransız Seyyahın Gözlem ve Tespitlerinde ‘Türklerin Yaşam Tarzı’na Dair İzlenimler

Impressions about the Life Style of the Turks in the Observation and Evaluations of a French Traveler

Gülhanım Ünsal

Marmara University, Turkey

Abstract: Even if travelogues reflect the traveler's prejudiced, biased and exaggerated point of view, it is always worthwhile to examine with regard to keep light on the history. From this point in this study, it was included the article of Théodore Spandouin Cantacuzène, who know Greek and Turkic so he was considered as a privileged witness of the first period of Turkish in Constantinople and published a book in 1519 in French about the life style of the Turks. Traveler had created a Eastern perception in the Western world with telling in general terms the value of Turks such as eating and drinking, clothing, living area, belief, marriage, chastity, hygiene, health, etc. Therefore, the purpose of the study is to determine how a Western traveler formed an Eastern sense in

the XVIth century. As a result, the use of source language in the traveler's book has the utmost importance in the language and the cultures it carries, Travelers have established a bridge between two languages and two cultures by comparing the observations of a certain period of the source society with the target society. It can be said that travelers are a cultural embassy, a communication expert, a kind of community interpreter.

Key words: Traveler, The Life Style of the Turks, Eastern Perception.

Giriş

XVI. yüzyılda Avrupa'da coğrafi keşifler, bilim ve din alanında yenilikler yaşanmaktadır. Bu dönemde Avrupa'nın güneydoğusunda yeni büyük bir devlet, kendisini tehdit eden bir güç ortaya çıkmıştır. İstanbul'un fethi, Viyana kuşatması gibi büyük olaylar Avrupa'nın Türklere ilgisini artırmıştır. Bu nedenle XVI. yüzyılda Avrupa'da pek çok yayın yapılmıştır. Göyünç (1999: 313)'ün Romanyalı tarihçi Carl Göllner'den aktardığı şekliyle, bu yayınların bir kısmı Türkler, onların devlet düzeni, yönetimi, biçimi, hükümdarları, kökenleri, bir kısmı da iç olayları, komşuları Safevî Devleti ile ilişkilerini içerir. Bunlar arasında Türklerin gelenek, görenek, örf adet, yaşam tarzı gibi sosyal konular içeren yayınlara da rastlamak mümkündür. Göyünç (1999: 314) Türkler hakkında haber kaynaklarının ya Türklere esir düşen ve bir süre aralarında yaşayan, sonra kaçıp ülkesine dönerek hatıralarını yazanlar, ya elçiler ve beraberinde getirdiği kişiler ya da görgü tanıkları olduğunu söyler. Aybet (2003: 31) ise, 'XVI. yüzyıla kadar Avrupa'nın genelinde Türklere ilişkin yazılmış eserlerin kaynakları, Haçlı seferlerine katılmış görgü tanıklarının Fransızca ve Latince yazılmış notları ya da Anadolu

ve Asya'yı bağlayan ticaret yollarından geçmiş olan Frank ve Venedikli tacirlerin günlükleri' olduğunu ifade eder.

İşte bu gezi yazılarından biri de, Yunanca ve Türkçeyi iyi bildiği için, İstanbul'da ilk Türk döneminin ayrıcalıklı tanığı olarak kabul edilen Théodore Spandouin Cantacuzène'e aittir.

Seyyah, Bizans İmparatorluğu'nda hatırı sayılır bir aileye mensuptur; çocukluğu Gelibolu'da geçer, daha sonra İtalya giderek Venedik'e yerleşir. Ancak kardeşinin 1465-1472 ve 1526-1527 yılları arasında tüccarlık yaptığı İstanbul'a pek çok defa gelir. Yunanca ve Türkçeyi iyi bildiği için, İstanbul'da (Constantinople) ilk Türk döneminin ayrıcalıklı tanığı olarak kabul edilir. Özgün adı 'Petit Traicté de l'Origine des Turcqz' olan eseri ilk defa 1519'da Fransızca olarak yayınlanır. Eserinde ana hatlarıyla Türklerin yaşam tarzını anlatır. Söz konusu bu eserden XVI. yüzyıl Fransız yazarları geniş çapta yararlanacaktır. Daha sonra seyyah, İmparator Charles Quint'i ve papaları Haçlı Seferlerine sürüklemeye çalışacaktır, ancak başarılı olamayacaktır. Yazarın ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir (Servantie, 2003: 138/ 2000: 79).

Théodore Spandouin Cantacuzène'in 'Petit Traicté de l'Origine des Turcqz' adlı eseri, Alain Servantie'in "Le Voyage à İstanbul: Byzance-Constantinople-İstanbul: Voyage à la ville aux mille et un noms du Moyen Âge du XXè Siècle" (İstanbul'a Yolculuk: Bizans-Konstantinopolis-İstanbul: Yirminci Yüzyılın Orta Çağın Binbir Adlı Şehrine Yolculuk) adlı eserinde (2000-s.354/2003-s.588) yer bulmuştur.

Batı dünyasında ilk Türk algısı oluşturanlardan biri olan seyyah Théodore Spandouin Cantacuzène, XV. yüzyıl sonu XVI. yüzyıl başında Türklerin yeme-içme, giyim-kuşam, yaşam alanı, temizlik, sağlık, inanç, evlilik, zina, iffet vb. değerlerini ana hatlarıyla anlatır.

Türklerin Yaşam Tarzı

-Yeme-içme alışkanlıkları

Seyyah, bütün Türklerin sabahın erken saatinde, öğle ve akşam olmak üzere, günde üç defa yemek yeme alışkanlığına sahip olduğunu söyler. Yemeklerinde bol miktarda tere yağ kullandıklarını, çok ince çekilmiş kıymayla pirinç pilavı yaptıklarını, kendi hamur işlerine çok benzeyen erişte, mantı, makarna gibi hamur işi yediklerini söyler (Servantie, 2003: 138 / 2000: 76).

‘Ekmek olarak adlandırdıkları, beyaz ve esmer renkte, tıpkı bizimkiler gibi, oldukça lezzetli ekmekleri var. Ama hamurun üzerine aşırı bir yeme zevki veren *susamı* tohum eker gibi serperler ve sonra onu pişirirler.’ Hristiyanların hiç kullandığı bir şey değildir bu, aksi takdirde İspanya, Granada Krallığı (bugünkü Kolombiya ve Venezuela toprakları üzerinde 16.yüzyıl kurulmuş sömürge devleti) ve Sevilla gibi yerlerde bilinirdi. Türklerin balık yemekten kaçındığını, domuz eti hariç, etin her çeşidini tükettiğini, eti farklı şekillerde ve bol sosla hazırlama alışkanlıkları olduğunu söyler (Servantie, 2003: 138 / 2000: 76).

Türklerin üç türlü içeceği olduğunu vurgular. ‘Birincisi *şeker* dedikleri tatlıdan ya da suyla demlendirdikleri baldan yapılan içecek, adına *şerbet* derler. İkincisi suda pişirilen üzümünden yapılır, daha sonra içine gül suyu ya da bir az bal katılır, bu içeceğin adı *hoşaftır*; hoşaf bütün Türkiye’de satılır, çünkü tadı çok hoştur ama şişkinlik yapar. Üçüncüsü ise, kaynatılan şıradan yapılır, adına *pekmez* denir. Tadı da tamamen bala benzer.’ Ayrıca pekmezin suyla demlendirilip içecek olarak hizmetçilere verildiğini söyler (Servantie, 2003: 138 / 2000: 76).

‘İçecekleri sadece şekerli ya da balla karıştırılmış sudur, asla *şurup değildir*. Çünkü kanunlarında, şarap içmek yasaktır.’ Buna Türkler itaat etse de, hemen hemen bütün askerler Hristiyan çocuğu olduğu için, hepsinin akli başından gidecek kadar çok içtiğini, özellikle kırdan oldukları zaman sabahlara kadar masada kalıp içtiğini, onların sarhoş olmaktan hiç utanmadığından söz eder. Hristiyanların bağlarda çalıştığını, Türklerin ise üzüm bağları yetiştirmeye pek alışık olmadığını söyler.

Türklerin inançları yüzünden üzümü sadece yemek için yetiştirdiğini; evlerinde yıl boyunca sakladıkları üzümlerle hoşaf yaptığını ifade eder. Bu üzümlerin bağdan yeni gelmiş gibi her zaman taze görüldüğünü söyler. Sakız ve Midilli Adası, Gelibolu gibi pek çok yerden şarap geldiğini; bütün devlet görevlileri ve askerler şarap içtiği için, onların her zaman bolca şarap satın almak için avuç dolusu paralar harcadığını anlatır. Ayrıca, Hristiyan çocuğu olmayan ama Türk doğan diğer Türklerin de hiç şarap içmediğini; gençliklerinde içmeye alışık olmadıkları için, içseler dahi, diğerlerinden daha çabuk bıraktığından söz eder (Servantie, 2003: 139 / 2000: 77).

Seyyah, Türklerin *kaymaklı yoğurt* dediği kekre süt yeme alışkanlıkları olduğunu ifade eder. O'na göre, bu süt kremasıdır. Yaylaya gitmeyenlerin içeceklerine buz ya da karlı buz koyma alışkanlığı olduğunu söyler. Buz ya da karlı buzun pazarlarda bol miktarda bulunduğunu, zira köylülerin kışın kar ve buz topladığını ve onları belli yerlere sakladığını, yazın da pazarlarda satmaya getirdiğini söyler (Servantie: 2003: 143/ 2000: 79).

Seyyah yazısında, Türkler hakkında başkasından edindiği bilgiye de yer verir: 'Türklerde gümüş kaşık kullanmanın günah olduğu söylenir' der ve 'en büyük Türk Sultanlarının dahi sadece tahta kaşık ve porselen sofa takımı kullandığını' ifade eder (Servantie, 2003: 139 / 2000: 77). Seyyah, '*sofra* adını verdikleri masaları deridendir. Üzerine ellerini silmek, ekmek dilimleri ve yiyecek tabaklarını koymak için örtü sererler. Yemek yiyip sofrayı kaldırdıkları zaman, geriye kalan her şeyi deri sofranın içine koyarlar; sonra bir kese gibi sofa yeniden kapanır' (Servantie, 2003: 139 / 2000: 77) şeklinde Türk sofrasını tanımlar.

-Yaşam alanları

Seyyah, Türklerin maddi güçlerine göre ipek ya da başka bir kumaştan yapılmış birkaç yastıkla minder ya da kilim üzerinde yerde, bağdaş kurarak -terzi oturuşu- oturduğunu söyler. Sultanların ve kimi beyefendilerin ahşaptan, içine güçlerine göre sırma, ipek ya da başka bir

kumaştan yapılmış kilim ve yastıkları koydukları, taşıdıkları ve üzerine oturdukları *sofa* denilen açık oturma yerleri bulunduğu bahseder (Servantie, 2003: 139 / 2000: 77).

‘Sultanlar dahi, döşekte yatar. Ne Padişah, ne de başkaları hiç kuş tüyü yatakta yatmaz. Örtü ya da çarşaf da kullanmazlar. Döşek ve kilimden başka bir şeyleri yoktur, yorganla örtünürler’ (Servantie, 2003: 140 / 2000: 77) der.

Seyyah yazısında, ‘Bajazet’in (Yıldırım Beyazıt) hüküm sürmesinden bu yana, üstelik uzun süre barış içinde yaşadıkları halde, Türkler kendilerine ancak birazcık çeki düzen verdiler’ diyerek (Servantie, 2003: 140 / 2000: 77) dönemin Hükümdarı ve Türklerin yaşantısına dikkat çeker.

‘Türklerin daha refah içinde yaşamak için, yaz gelince sıcak yerlerden gitme alışkanlığı vardır. Aileleriyle beraber daha serin olan dağa giderler. Tabi ki hepsi değil, masraflara dayanabilen zenginler gider. Çok sıcak olmayan bu yerlere *yayla* derler’ (Servantie: 2003: 143/ 2000: 79) diyerek Türklerin maddi güçlerine göre yazlık ve kışlık yaşam mekanları olduğunu vurgular. Öte yandan yolcuların konaklaması için hiçbir otelin bulunmadığını, bununla beraber, sokaklarda, yaşamak için gerekli pek çok şeyin satıldığını söyler (Servantie, 2003: 138 / 2000: 76).

-Giyim-kuşam biçimleri

Seyyah, Türklerin giyinme biçimlerinden ise şöyle bahseder: Türkler tepeden tırnağa kadar, çok uzun giyinir. Üstteki kıyafetlerine *kaftan*, alttakine *dolman* denir. Başlarına *sarık* takarlar. Bu etrafında beyaz bez parçası doladıkları uzun bir sarıktır. Bütün Sultanlar, hatırı sayılır kişiler ve dahi tüccarlar, şehirliler ve beyler başlarına böyle bir külah takar. Yeniçerilerin hepsi beyaz torkül (resmi törenlerde üsküf, gündelik hayatta keçe-külah) takar. Hizmetliler ve fakirler, tatlı ekmek biçiminde yapılmış uzun bir başlık takar. Büyük din adamları da sarık takar. Sadece Muhammed soyundan gelen Seyitler yeşil sarık takar; bunların aralarından bazıları, tanınmak ve diğerlerinden ayrılmak için,

bez ya da beyaz etaminden yapılmış yeşil kuşaklı sarık takar (Servantie, 2003: 140 / 2000: 77). Ayrıca, bu dönemde Türklerin potin ve demir ayakkabı giydiğinden söz eder (Servantie, 2003: 141 / 2000: 78).

-Evlilik ve zina

Sultanlar kararnameyle herkesi içine alan yasa çıkarttılar. (Diğerleri arasından duyulması gereken en önemli şey adına *nöbet* dedikleri bir dini hizmet ya da vergi oluşturdular.) Türkler onu satmaya alıştılar, onu satın alan kişiye ise *naip* denir. Evlenmek isteyenlerin, kadıya giderek “bu adam bu kadınla evlenebilir” yazısı alması gerekir (Servantie, 2003: 142 / 2000: 78). Akabinde, ilk olarak naibe evliliği gerçekleştirmesi için bir miktar para verilir; naip razı edilince, ancak birbirleriyle eş olmaya cesaret edebilirler. Aksi takdirde, kadın kadar erkek de çok büyük para cezasına çarptırılır.

Aynı şekilde zina ya da hovardalık yapan kadınlar kadar erkekler de cezalandırılır. Eğer Hristiyan bir erkek Türk bir kadınla birlikte olursa, Hristiyan erkek yakılma ya da Türk olma cezasına çarptırılır. ‘Böyle ölmek ya da Türk olmamak için iki binden beş bine kadar altın para verildiğini gördüm’ diyerek bu olaya tanıklık ettiğini ifade eder. Eğer Hristiyan ya da Türk bir erkek Hristiyan bir kadınla beraber olursa, kadın gibi erkeğin de eşeğin kuyruğuna bağlanıp bütün şehirde dolaşma cezasına çarptırıldığını söyler (Servantie, 2003: 142 / 2000: 78).

-İffet

Seyyah, Türk kadınları hakkında düşündüklerini şu şekilde ifade eder: ‘Türk kadınları dünyanın en cazibeli yaratıklarıdır. Kadınlar şehvet günahına son derece düşkün, erkekler ölçsüz bir zevk içindedir ve daha enerjik ve bu günaha hazır olmak için, Hindistan ve Suriye’den gelen, bu günahkâr dürtüyü uyandıran reçellerden bolca yer ve çok çocuk yaparlar’ (Servantie: 2003: 142/ 2000: 79/ Kumrular, 2005: 32).

Kadın ve erkeklerin iffetleri konusunda seyyah olumsuz düşüncelere sahiptir: ‘Kadınlar çok çapkındır. Bu sebeple onlar kapalı yerlerde ve hadımlarla tutulur; dışarı çıkmak istediklerinde

görünmeyecek şekilde başlarına ve yüzlerine siyah ipek peçe taktırılır ve hiç kimseyle konuşma ve görüşmelerine izin verilmez. Hatta kocasının diğer bir eşinden olma erkek çocuğuyla dahi konuşmazlar' şeklinde ifade eder (Servantie, 2003: 141 / 2000: 78).

Türk erkeklerinin ise, genellikle açgözlü olduğunu ve pek çok kadın aldığını, zira kanunlarının onlara izin verdiğini belirtir. Bununla beraber, bütün eşlerinin üstünde olan bir tane baş eşleri vardır. Baş eşten doğan erkek çocuk babasının yerine geçer. Yaşam tarzlarına bir az daha derinlemesine incek olursak der seyyah, 'Türk erkekleri dünyanın en çapkın erkekleridir, çünkü çok kadın alırlar ve soylarını devam ettirmek için dinleri onlara izin verir. Bununla beraber, eşcinseldirler. Muhammed bu lanet eşcinsellik günahını tamamen yasaklar ve kanunları bir eşcinselin idam edilmesini ve üç yüz adım yüksekliğinde bir yerden atılmasını emreder (Servantie, 2003: 141 / 2000: 78). Yine de, buna alıştırtırlar ve ne Allah'tan ne de kulundan korkmadan alenen yaparlar' şeklinde anlatır (Servantie, 2003: 142 / 2000: 78).

-Temizlik anlayışları

Türklerin başlarında hiç saçları yoktur; saçlarını kestirir ya da tıraş olurlar. Ancak savaşılar başlarında saç buketi gibi bir tutam bırakırlar; kazara başları yarılırsa, bu saç buketi Azrail'in tutmasına yarayacak ve böylece Azrail elleriyle yüze hiç zarar vermeyecektir. Bıyık dedikleri burunla ağız arasındaki kısım hariç bütün sakallarını keserler, bıyıklarını uzun bırakırlar ve kazaskerler, kadılar, din adamları ve Muhammedin akrabaları hariç, hemen hemen herkes aynı biçimde yapar. Bunlar saçlarını tıraş eder ama uzun sakal bırakırlar, tıpkı belli bir yaşa gelen bütün beyefendiler gibi (Servantie, 2003: 141 / 2000: 78) diyerek Türklerin saç-sakal biçimlerini bu şekilde anlatır.

'Türk kadınları çok bakımlıdır; diğer binalara göre daha titizlikle ve daha özgün inşa edilen ve Hristiyanlıkta olduğundan çok daha alenen kullanılan hamamlara giderler. Hamamların içinde,

bulanabilecek her türlü güzel koku mevcuttur' diyerek seyyah kadınların temizliğinden övgüyle söz eder (Servantie, 2003: 142 / 2000: 78).

-Sağlık

Seyyah, 'bu ülkede veba eksik olmaz; ama insanlar kendilerini pek esirgemez, birbirlerine ziyarette bulunur' diyerek dönemin veba hastalığına vurgu yapar (Servantie: 2003: 143/ 2000: 79).

Sonuç Gözlemleri

Seyyahın önyargılı, taraflı, abartılı bakış açısını yansıtıyor olsa dahi, seyahatnameleri her zaman tarihin belli bir dönemine ışık tutan yönüyle ve nasıl algılandığımızın merakıyla incelemeye değer buluyoruz. İncelediğimiz yazıda da gördüğümüz kadarıyla seyyah söylediklerinin doğru olduğunu okura göstermek, kanıtlamak için, metnin yüzey yapısına çıkıp bizzat görgü tanığı olduğunu söyler. Bazen de güvenilir ağızdan duyduklarını aktarır. Çünkü 'güvenilir olmak' okur için son derece önemlidir. Söyledikleriyle okurunu tatmin etmesi, merakını gidermesi, bilgilendirmesi, hatta seyahat isteği uyandırması beklenir.

İstanbul'da ilk Türk dönemin ayrıcalıklı tanığı olarak kabul edilen seyyahın XV. yüzyıl sonu XVI. yüzyıl başını kapsayan dönemde Batıyla karşılaştırma yaparak Türklerin yaşam biçimlerine dair anlattıklarından anlaşıyor ki;

O dönemde Türkler son derece sade, gösterişsiz bir hayat sürmektedir. Dini inançları çok kuvvetli, içselleştirilmiş ve hayat felsefelerini oluşturmuştur. Dini inançlarının kadına bakışından, evlilik anlayışı, yeme içme ve giyim kuşam alışkanlıkları, kullanılan eşyalar, gelenek, görenek, örf, adet, vb. yaşam tarzlarına kadar her şeye yansıdığını ve derinden etkilediğini, bütün yaşam biçimlerini şekillendirdiğini anlıyoruz.

Türkler arasında zengin - fakir gibi sosyal sınıf katmanları bulunduğunu ve bunun da doğal olarak giyim, kuşam ve yaşam alanlarına yansıdığını görüyoruz.

Şehir merkezinde yabancılar için kalacak bir yerin bulunmayışından dolayı, Türklerin evlerine misafir kabul etme, misafir ağırlama ve misafirperverlik değerlerini geliştirmiş olduğunu düşünüyoruz.

Ayrıca her dönemde görülmesi mümkün olan seyyar satıcıların şehirde ticari hayatı canlı tuttuğunu anlıyoruz.

Öte yandan seyyahın kadınların cazibesini ve temizliğini övmesi dikkat çekmektedir. Ancak, özellikle kadınların iffetleri konusunda olumsuz düşüncelere sahiptir.

Ülkede veba salgının eksik olmayışı ve insanların ‘cahilce’ bunu önemsemeyişlerini sadece Doğu’nun sorunuymuş gibi gösteriyor.

Seyyahın yazısında dikkat çeken bir başa nokta ise; anadilinde karşılığını, eşdeğerini bulamadığı bir sözcüğü, ya anadilinin ses bilgisine uydurarak -cadi: kadı/ sophia: sofa/ hochaf: hoşaf ya da özgün yazılış ve söyleniş biçimleriyle naip/nöbet/türban/yayla vb. kaynak dilde vermesidir. Kaynak dilin bu şekilde kullanımını, dilin ve taşıdığı kültürün yayılması ve tanıtılması bakımından son derece önemli buluyoruz.

Son olarak, gezgin, seyyah, kâşif, elçi, tacir vb. kişiler kaynak topluma ait gördükleri, duydukları, tanık oldukları olayları, izlenimleri sözlü ya da yazılı olarak (seyahatname, günlük, mektup, anı, seyir defteri vb.) aktararak, kaynak toplumun belli bir dönemine ait gözlemlerini hedef toplumla karşılaştırarak, iki dil ve iki kültür arasında köprü kurmuşlardır. Bu bakımdan kendilerinin bir kültür elçiliği, bir iletişim uzmanlığı, bir nevi toplum çevirmenliği yaptıklarını söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Göyünç, Nejat. (2005).** ‘16. Yüzyılda Türkler ile ilgili Yayınlar’, Osmanlılar Özel Sayısı, İstanbul: Cogito, YKY, Sayı: 19, Yaz 1999, 8. Baskı, s. 313-319.
- Kumrular, Özlem (2005).** Dünyada Türk İmgesi - Batılıların Gözünde Türk İmajının Geçirdiği Değişimler, Çeviren: Serpil Çağlayan, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Servantie, Alain (2000).** Le Voyage à İstanbul: Byzance-Constantinople-İstanbul, Voyage à la ville aux mille et un noms du Moyen Age du XXe siècle, Bruxelles: Bibliothèque Complexe, Éditions Complexe, s.354
- Servantie, Alain (2003).** Le Voyage à İstanbul: Byzance-Constantinople-İstanbul, Voyage à la ville aux mille et un noms du Moyen Age du XXe siècle, Bruxelles: Bibliothèque Complexe, Éditions Complexe, p. 588.(ISBN 2-87027-707-5/D1638/2003/13)
- Üçel Aybet, Gülgün (2003).** Avrupalı Seyyahların Gözünde Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699), İstanbul: İletişim Yayınları.

Accepted 1 Oct 2017, Screened 10 Oct 2017, Accepted 24 Nov 2017.

